

UDK 339.1+2(091)
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 14. II. 1990.Dr. dr. h.c. TIBOR KARPATI,
Ekonomski fakultet Osijek**TEMELJI IDEJNO —
TEORETSKIH KONTROVERZI
O TRŽIŠTU*****II. dio (Kršćanski socijalizam)**

U svom radu autor nastoji osvijetliti ulogu Crkve u formiranju ekonomskih sistema i analizira ekonomska stajališta kršćanskog socijalnog učenja. U samom početku autor ističe da kršćanski socijalizam ne predstavlja određeno i konzistentno učenje a niti sistem i da nije nikakva alternativa Smithovom liberalizmu, niti Marxovom učenju— socijalizmu, već određeni izražaj potvrde ili negacije nekih gledanja spomenutih učenja i izgrađenih sistema. Ti su izražaji u vezi s religioznim temeljima crkvenog učenja, posebno ljudskog morala, odgovornosti prema Bogu i čovjeku i ukupnoj ljudskoj zajednici.

Tako gledan kršćanski socijalizam ili kršćansko socijalno učenje u punom smislu je svojevrsno utvrđivanje ciljeva ljudskog življenja po crkvenom htijenju ili viđenju. Ali, tu nedostaju posebna pravila i mjere koje bi osiguravale funkcioniranje institucija prema datim pravilima. Zbog toga je zapravo i sporna u osnovi crkvena nadležnost u gospodarskom životu.

Izvori nastajanja kršćanskog socijalizma potiču prije svega iz Starog i Novog zavjeta. Međutim, prve važnije interpretacije i utjecaj na znanost i društvo imala su djela djela Svetog Augustina koji je svojim djelom "Civitas Dei" zapravo izveo Crkvu iz njenog duhovnog u materijalni svijet. Poslije Augustina je veliko zatišje sve do početka 19. stoljeća. Tu autor spominje Kettleera, Koplina, Wicherna, katedar—socijaliste, papske enciklike i američke biskupe.

Rezultati što direktnog, a što indirektnog utjecaja tih aktera mogu se danas osjetiti gotovo u svim naprednim zemljama zapadne demokracije, a u novije vrijeme i u zemljama realnog socijalizma.

* Rad predstavlja dio istraživačkih rezultata projekta "Zakon vrijednosti u funkciji upravljanja razvojem", kojeg kao dio projekta "Fundamentalna istraživanja u ekonomiji" financira SIZ znanosti SR Hrvatske u razdoblju 1987—1990. godine.

UVOD

U ovom je radu riječ ne toliko o jednoj teoriji koliko o utjecaju Crkve na razvoj temeljnih teoretskih zasada liberalizma i Marxovog socijalizma. Crkva je od davnine utjecala ne na društvenu moć već na moralnu reformu svojih vjernika, pa tako danas i nema smisla "... tražiti ekonomiku u samim svetim spisima. Mišljenja koja možemo naći — kao ono da bi vjernici morali sve što imaju podijeliti siromašnima, ili da bi morali dati zajam ne očekujući ništa za uzvrat (vjerojatno čak ni otplatu duga) — idealne su zapovjedi koje čine opće sheme života i izražavaju samo tu opću shemu i ništa više, a najmanje od svega znanstvene postavke."¹

Bavljenje crkvenim utjecajem na ekonomsku znanost zavređuje posebnu pažnju, posebno u novije vrijeme. Zbog toga to činimo ovdje, ograničavajući se na kršćanstvo 19. i 20. stoljeća, u kojem se taj utjecaj javlja u obliku "kršćanskog socijalizma".²

**OKRUŽENJE — KRUCIJALNI FAKTOR
POJAVE**

Vrijeme o kojem je ovdje riječ je od 1870. godine pa do, uvjetno rečeno, današnjih dana. Prema tome, to je 120 godina u kojima se puno toga desilo u cjelini, a posebno na privredno—političkom polju. Propala su mnoga "vjerovanja", nestale su države, prošla dva svjetska rata, privreda je prošla kroz nekoliko ciklusa uspona i depresije, liberalizam je izgubio na svojem značenju, teoretski se fundirao marksizam, doživio svoj uspon i stigao u silaznu putanju.

Do 1870. godine svijet već zna za parobrod (1802), mehaničko tkanje (1803), lokomotive (1811). Širi se kemijska industrija (1823), započinje doba željeznice (1826), razvija se industrija željeza (1828), javlja se telegraf (1837), otvaraju se parobrodarske linije (1840), plove željezni brodovi (1850), razvija se industrija čelika (1856), započinje razvoj industrije

1) J.A. Schumpeter: Povijest ekonomske analize I i II knjiga, Informator str. 60, Zgb 1975.

2) J.A. Schumpeter: ibidem, str. 636—637. Tu Schumpeter govori o neprijateljstvu "Varavog imena", kršćanskom socijalizmu prema ekonomskom i političkom liberalizmu. On se ograničava na rimokatoličku granu kršćanskog socijalizma koja je u Evropi bila predmetom zakonodavnih i administrativnih napada od strane neprijateljskih vlada i parlamenata.

nafta (1859), razvoj njemačke industrije (1860), razvija se američki izvoz žita (1870), razvija se kemijska industrija (1873), započinje velika depresija (1875), itd.³

Upravo u tom vremenu, kao veliki protivnik liberalizma, a još veći protivnik komunističkih ideja (Marxov "Komunistički manifest" (1848) i godine revolucija u Evropi, pojava Marxovog "Kapitala" (1867) u vrijeme velikih finansijskih krahova, nezaposlenosti i drugo), javlja se katolička crkva sa svojim privrednim angažmanom, kojeg ovdje opisujemo pod naslovom "kršćanski socijalizam". U tom burnom tehnološkom, a i političkom razdoblju, vremenu velikih promjena i ljudskih gibanja, Crkva nastoji održati svoju duhovnu moć, a time i supremaciju svojim uplitanjem u društvene tokove razvitka. Slična uplitanja Crkva je imala i mnogo prije. Kao primjer te tvrdnje može poslužiti "Civitas Dei" Svetog Augustina,⁴ pa kalvinistička etika,⁵ koja je jako utjecala na razvitak kapitalističkog društva. Mislim da ne bismo pretjerali ako bismo tvrdili da su crkve općenito, a posebno u 19. i 20. stoljeću znatno utjecale na životne regule, a posebno na ekonomsko mišljenje, pa time i na gospodarske sisteme ljudskih zajednica i individualni život samog čovjeka.⁶

3) G.D.H. Cole: Uvod u ekonomsku historiju, Poljoprivredni nakladni zavod, Zagreb 1955, str. 182—188.

4) R. Legradić: Historija ekonomske teorije, Biblioteka EF Osijek, Osijek 1975, str. 44. Augustin (Sveti) 353 — 430. g. Ideolog ranog kršćanstva ("crkveni otac"). Za historiju ekonomske teorije značajan je utoliko što se bori za rehabilitaciju fizičkog rada.

U svom spisu "O radu kaluđera" on polemizira protiv shvaćanja da je samo duhovni rad dostojan da bude cijenjen. Poziva se na apostola Pavla koji je kazao "Tko ne radi, ne treba ni da jede". Prema njegovom shvaćanju, dužnost svakoga je prehranjivati se fizičkim radom. Rad kovača, obučara, građevinskog radnika, on naziva "čistim i časnim radom". Međutim najčistiji je rad zemljoradnika. Augustin zauzima negativan stav prema trgovini jer ona znači zaradu bez fizičkog rada.

5) Kalvinistička etika po Johannes Calvinus (1509 — 1564), po rođenju Francuz i imenu Canvin koje je latinizirao u Calvin. Rođen u Noyomb—u, Pikardija i spaljen u Genevi kao heretik. Veliki je reformator katoličke crkve čije se učenje naročito proširilo u Francuskoj, Švicarskoj, Engleskoj, Škotskoj, Holandiji, Mađarskoj i USA. Njegovo učenje ukazivalo je, između ostalog, da je rad Bogu ugodan. Tko se u svom životu odlikovao radom, štedljivošću, a pri tom i skromnošću, taj će Bogu ugoditi. Obmuto od katoličkog propovijedanja da će siromah u raj, kalvinisti su govorili da tko je za života bio radan i vrijedan i stekao imanje, taj će i na drugom svijetu biti poštovan i cijenjen.

6) J.A. Schumpeter: Povijest ekonomske analize I i II knjiga, Informator, Zagreb 1975, str. 637. Tu autor daje široku ocjenu katoličkog stajališta kod ljudi koji ga nikad nisu napustili, a i ljudi koji su napustili svoje stajalište.

Izričiti su dokazi utjecaja Crkve na političke partije, kao na primjer u Španjolskoj i Portugalu, Južnoj Americi, gdje su se i političke partije diferencirale prema utjecaju Crkve na liberalno—lajčku—antikleističku i konzervativnu kršćansko—katoličku partiju. U SAD religiozni utjecaji, usprkos tome što je utjecaj religije karakterističan, nisu se stvorile političke partije jer se tu već odavno religija odvojila od države. U Holandiji je utjecaj religije ostao još od davnine pa i danas ima jak utjecaj na politički život. Još i danas se kaže da holandsko društvo počiva na "tri stupa": na katoličkom, kalvinističkom i nereligioznom. Spomenuta tri stupa imaju i svoju geografsku dimenziju: katolici što žive u južnom dijelu, kalvinisti u jugozapadnom i centralnom dijelu, a nereligiozni na zapadu i sjeveru Holandije. Ne bismo smjeli zanemariti ni postojanje "Evropske unije kršćanskih demokrata." U toj Uniji djeluje oko 19 partija iz 13 država Evrope. Ciljevi tih partija dati su 1976. godine u Manifestu kršćanskih demokrata Evrope. Ti ciljevi su: 1. usmjerenje čovjeka i cijelog čovječanstva na suradnju i u pluralističko društvo, 2. ostvarenje ljudskih vrijednosti: slobode, istih mogućnosti za sve, socijalne pravde i aktivne solidarnosti, 3. upotreba demokratskih metoda u ostvarenjima pojedinih političkih ciljeva.⁷

ŠTO JE ZAPRAVO KRŠĆANSKI SOCIJALIZAM?

Odmah na samom početku davanja odgovora na postavljeno pitanje treba reći i podvući da kršćanski socijalizam ne predstavlja određeno i konzistentno učenje ni sistem i da nije nikakva alternativa Smithovom liberalizmu i Marxovom socijalizmu, već određeni izražaj potvrde ili negacije nekih gledanja spomenutih učenja i izgrađenih sistema. Ti su izražaji u vezi s religioznim temeljima crkvenog učenja, posebno ljudskog morala, odgovornosti prema Bogu i čovjeku i ukupnoj ljudskoj zajednici.⁸

Kršćansko socijalno učenje bilo je, a i danas jest, ne čvrsta zgrada sazdana od općih i u sistem povezanih pravila stalnog i neelastičnog karaktera. Ono je prepoznatljivo sa svojim izražajnim odgovorima na svakodnevne životne prilike i gledanja na probleme pojedinih vremenskih epoha.⁹ Pozicija tih izražaja je relativno govoreći općenita, a isto tako su i pravila,

7) Vidi o tome mnogo detaljnije Theo Stammen: Partien in Europa, Verlag C.H. Beck München 1968, str. 286—291.

8) Vidi o tome Handbuch Marktwirtschaft — Norbert Walter, Verlag Günther Neske, Pfullingen, 1986, str. 98-106.

9) Ibid.

posebno to kod Katoličke Crkve. Ta se pravila kreću između željenog i stvarnog. Drugim riječima od ljudi kako bi ih Bog želio imati, pravednima, dobrima, skromnima, bogobojažljivima i slično pa sve do ljudi onakvih kakvi su uistinu — griješni i puni poroka. Pri tome treba podvući i reći da koliko se religiozno shvaćanje mijenjalo iz vremena Starog u Novi zavjet, tako su se i mijenjala shvaćanja o pravednosti, dobroti, skromnosti, bogobojažljivosti i drugim već kršćanskim oznakama. Paralelno s tim mijenjali su se i pogledi u vezi s gospodarenjem ljudi i njihovih zajednica. Posebno te mijene imamo na području pitanja individualiteta i samoodgovornosti koje su povezane s dostojanstvom čovjeka kao i kod socijalne inkorporacije čovjeka kao svojevrsne orijentacijske mjere u društvenom stremljenju.¹⁰

Tako gledan "Kršćanski socijalizam" ili "Kršćansko socijalno učenje" u pravom je smislu svojevrsno utvrđivanje ciljeva ljudskog življenja po crkvenom htijenju ili viđenju. Ali tu nedostaju posebne institucije, pravila, a i mjere koje bi osiguravale funkcioniranje institucija prema datim pravilima. Zbog toga je i zapravo sporna u osnovi crkvena nadležnost u gospodarskom životu. Tu konstataciju uostalom i potvrđuju predstavnici "Kršćanskog socijalizma". Kao primjer može se navesti "pastirsko pismo" američkih biskupa američkom narodu.

U tom pastirskom pismu iz 1984. g. možemo pročitati: "... dva su cilja u vezi predmeta našeg pisma: prvi je da našim vjernicima saopćimo svoje stavove u pogledu ispitivanja savjesti prije same odluke kao polazišta u ekonomskoj odluci. U drugom pak cilju želimo u javnoj debati najaviti i našu zainteresiranost i dati naš glas u odlučivanju. U prvom slučaju (cilju) argumentiramo iz kršćanske perspektive kao što to protiču biblija i kršćanska tradicija... U drugom slučaju (cilju) zahtjeva se mudra argumentacija ... zbog toga se i obraćamo analizi slučajaja i interesa mnoštva — ne u strogom smislu religioznih ili teoloških izvora.... Mi smo uvjereni da ta odluka može izdržati mijene i kritiku javnosti pa i ako koji puta te odredbe mogu biti i drukčije protumačene."¹¹

NEKOLIKO KARAKTERISTIKA KRŠĆANSKOG SOCIJALIZMA

Izvori nastajanja kršćanskog socijalizma potiču prije svega iz Starog i Novog zavjeta. Međutim prve

10) Ibid.

11) Die Neue Ordnung, Bonn 1985, Amerikanische Bischofskonferenz, Erster Entwurf eines Hirtenbriefes: Die Katolische Soziallehre und die amerikanische Wirtschaft.

važne interpretacije i utjecaj na znanost i društvo imala su djela Svetog Augustina (354-430). Njegova "Božja država" — "Civitas Dei" izvela je zapravo Crkvu iz njenog duhovnog u materijalni svijet i time je uvela u opću društvenu problematiku. Nadalje su skolastici, a među njima Toma Akvinski (1225-1274)¹² razvili važna saznanja o društvu, državi i privrednim zakonitostima. Već se tada naglašavalo da "kršćansko socijalno učenje i njegovi ciljevi imaju svoje izvorište u kršćanskom učenju, a svoje instrumentalne zaključke crpe iz vlastitog iskustva odnosno sve u svemu iz "prirodnog prava"¹³ U konkretnim zaključcima razmišljanja su gotovo u svakom vremenskom periodu bila slična "pravičnoj cijeni"¹⁴, tj kategoriji koja nije bila u mogućnosti izdržati kritički prigovor znanosti.

Kršćansko socijalno učenje dobilo je u svom značenju u srednjem vijeku u već organiziranoj feudalnoj državi u periodu pojave i razvitka racionalizma¹⁵ — privrednog pratioca liberalizma. Poticaj crkvenom interesu bili su sekularizacija¹⁶ i kontra pokret "laissez fair-u", socijalizam i komunizam. Osim ideoloških faktora bili su tu i materijalni koje je stvarao nagli razvitak industrijske proizvodnje i nastanak radničke klase¹⁷. U vezi tih problema Crkva se postavila kao zaštitnik radničkih prava i protuteža formirajućim socijalističkim radničkim sindikatima.

"Kršćansko socijalno učenje" — "Kršćanski socijalizam" koji se razvio u XIX vijeku pošao je u dva

12) J.A. Schumpeter: Povijest ekonomske analize I i II knjiga, Informator, Zagreb, 1975, str. 63. "što se tiče našeg predmeta, možemo bez straha preskočiti preko 500 godina u epohu svetog Tome Akvinskoga (1225-1274) čija je "Summa Theologica" (Teološki pregled) u povijesti misli ono što je jugozapadni zvonik katedrale u Chartresu u povijesti arhitekture... U natuknici: Novo izdanje: S. Thomae Aquinatis, Doctorio Angelici, Summa Theologica, diligenter amendata de Rubeis, Billuart et Aliorum (Tanrini 1932). Djelo, iako nezavršeno, steklo je neusporedivi autoritet kroz stoljeća. Ali ono sadrži mnogo od onog što je u vrijeme Svetog Tome bilo revolucionarno, a uskoro poslije njegove smrti niz postavki je proglašeno heretičkim, premda tek lokalno. Kanonizacija autora u 1323. označava preokret. Međutim, tek se u šesnaestom stoljeću katolička misao okupila oko njegova učenja. Enciklika papa Lava XIII "Aeterni patris" (1879) proglasila je to učenje kao službeno učenje crkve.

13) Prirodno pravo (lat. jus naturale). Vidi o tome sažeto kod Vl. Filipović: Filozofski rječnik (redakcija Vl. Filipović) Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1984, str. 266.

14) Pravedna cijena (justum praecium). O tome čitaj: Ekonomski leksikon, Savremena administracija, Beograd, 1975, str. 999.

15) Racionalizam (lat. ratio = um, razum). Vidi o tome Vl. Filipović, ibid. str. 297.

16) Sekularizacija (franc. sekularisation od lat. saeculum = vijek), vidi ibid. str. 297.

17) Pojam radničke klase uzimamo u smislu interpretacije koje nalazimo u djelima klasika marksizma.

različita pravca. Prvi je smjer pošao putem samoorganizacije privrednog života u postavljanju svojih ciljeva. Predstavnik tog pravca na katoličkoj strani je Adolf Koplring¹⁸ sa svojim proponiranjem radničkog udruživanja, dok je na protestantskoj strani Henrich von Wichem¹⁹ sa svojim socijalnim institucijama za osposobljavanje vjernika. Na toj liniji djelovanja rodila su se i htijenja posjedovanja vlastitih tvornica, kao i organizacija svojevršnih privrednih udruženja. Posebno se kod Koplringa osjeća stremljenje korporativizmu kao brani prema konkurenciji, liberalističkom faktoru privrednog razvitka, zatim njegov negativni stav prema komunizmu i socijalizmu koji svojim idejama vode radništvo nastalo industrijalizacijom u privredno i duhovno ropstvo, a time i siromaštvo. Veliki protivnik liberalizma bio je i biskup Ketteler²⁰, westfalski plemić, odrastao u Prusiji. On se otvoreno suprostavio liberalističkom učenju, a posebno u tome konkurenciji. Tako on piše: "Cijela materijalna egzistencija, odnosno cijelo radništvo podložno je svim kolebanjima tržišta i cijena. To je tržište robova naše liberalne Evrope stvoreno prema obliku i načinu našeg humane stvorenog anti-kršćanskog liberalizma i slobodnog zidarstva."²¹

18) Adolf Koplring — o njemu vidi kod N. Walter, ibid.

19) Henrich von Wichem, evangelistički teolog, (1808-1881), Hamburžanin. Godine 1833. osnovao je odgojni dom za napuštenu djecu i time pokrenuo mnoga slična djela. Pod utjecajem vidljivih potreba socijale, postao je svojevršni misionar evangeličke crkve. Čuveni je njegov govor na Prvom njemačkom crkvenom skupu 1848. godine, kao i njegova poslanica njemačkom narodu u kojoj ukazuje narodu na potrebu socijalnih angažmana. Godine 1857. postaje savjetnik Ministarstva unutrašnjih poslova po pitanju kažnjeničkih zatvora. U Berlinu osnovao "Evangeličku zadužbinu". Spada među najčuvjenije socijalne radnike Njemačke u 19. stoljeću.

20) Klamens Ketteler, biskup, (1811-1877). Odgojen u jezuitskom kolegiju u Brigu (Walis), pruski državni službenik do 1844. a zatim svećenik. Godine 1850. biskup u Mainzu. Kao pravnik mnogo se bavio i politikom. Kao biskup se pokazao kao vodeća glava strogog katoličanstva u Njemačkoj. Godine 1870. na Vatikanском koncilu suprostavio se dogmi o nepogrešivosti. Veliki je protivnik liberalizmu i socijal-demokraciji u njemačkom parlamentu. Njegovo katoličko socijalno učenje ima izvora u starom kršćanskom "Caritasu".

21) Slobodno zidarstvo (framasonstvo, engl. free masonry, franc. maconneery, njem. Freimaurerdi). U mnogim zemljama prošireni mistički, strogo hijerarhijski organiziran pokret koji je nastao u uvjetima liberalnog prosvjetiteljstva. U svojim se počecima nadovezao na tradicije zidarsko-klesarsko-graditeljskih cehova pa odatle njegov naziv i njegovi simboli (šestar i trokut). Obredne čine preuzeo je iz različitih orijentalnih religija i kultova, njihovih legenda i mitova. Premda je njegova programatska zadaća i navodni cilj bio "moralno oplemenjivanje" i premda je u svojim počecima zastupao određene progresivne, liberalno-prosvjetiteljske i anti-klerikalne ideje, taj reformski pokret postao je sve više ekskluzivnom zajednicom za međusobno potpomaganje bogatih i "uglednih" pripadnika društva iz redova aristokracije i krupne buržoazije. Slobodno zidarstvo bilo je tajno udruženje koje je krio svoje obrede i znakove raspoznavanja i održavalo tajne sastanke, ali u pravilu nije bilo ilegalno jer je udovoljavalo propisima određenih zemalja o udruženjima... Vidi o tome enciklopediju LZ, knjiga VII, str. 53.

Ketteler je, međutim, kao i liberali bio velik protivnik "totalne države", ali zato i veliki protivnik socijalizma i komunizma. To se može dobro razabrati iz njegova pisanja²² u kojem se zalagao za mijenjanje tadašnjeg liberalnog mišljenja, prevazilazio je tadašnje postojeće maksime, nastojao je oživjeti katolički radnički pokret, pokušao stvarati radnička slobodna privatna vlasništva, propagirao stvaranje proizvodnih udruženja i tvornica koja bi djelomično ili u potpunosti pripadala radnicima. Uz sva nabrojana zalaganja, Ketteler se sve vidljivije zalagao za stvaranje državne socijalne politike, posebno za zaštitu prava radnika i njihovih obitelji.

U 19. stoljeću "kršćansko socijalno učenje" počinje se sve više baviti politikom. U parlamentima tadašnjih vlada oni se smještaju između konzervativnih i lijevo orijentiranih stranaka. No kako njihove društvene interakcije nisu bile dovoljno razrađene, nisu dovoljno razrađene bile niti njihove ekonomske želje i ciljevi. Svakako da je to bila određena slabost, pogotovo što nisu u potpunosti prihvatili tadašnja učenja katedar-socijalista²³, već su ih upotrebljavali tamo gdje im je to i odgovaralo, a tamo gdje to nije bio slučaj, jednostavno su prelazili preko toga. Tako su njihovi ciljevi i ciljevi katedar-socijalista²⁴, a i učenja postala dosta slična. Uslijed toga su se i teoretičari počeli miješati, tako da su se neki ubrajali jednom u kršćanske, a drugi puta u katedar-socijaliste. Rezultat toga bio je da su se udruženja za socijalnu politiku, istomišljenost u sociološkim javnim diskusijama i na kraju kao sinteza — oblikovanje opće i privredne politike, počeli podudarati, što je za daljnji razvitak "kršćanskog socijalnog učenja" postalo svojevršnom determinantom.

Pred konac 19. stoljeća i pape se počinju uklapati u poticanje "kršćanskog socijalnog učenja". Taj poticaj u 20. stoljeću dobiva na intenzitetu i po svemu sudeći on će i dalje jačati. Kao svojevršni dokaz navest ćemo ovdje nekoliko eklatantnih primjera. Tako primjerice Papa Leon XIII, 1891. godine objavljuje svoju encikliku "Rerum Novarum"²⁵. U toj se enciklici razrađuje Kettelerova skica socijalnog viđenja i tako stvara socijal-politički koncept Crkve katoličke koji se tako jasno diferencirao od ideja tadašnjeg vla-

22) Vidi o tome: Hoeffner, Josef Kardinal: Bischof Kettelers Erbe verpflichtet, Eroeffnungsreferat bei der Deutschen Bischofskonferenz 1977, Fulda.

23) Katedarski socijalizam, vidi o tome potanko: Schumpeter, ibid., Legradić, ibid. i u Enciklopediji LZ, ibid.

24) Ibid.

25) Enciklika "Rerum Novarum" daje službeno priznanje katoličkim pristašama radničkih stvari (Schumpeter, ibid., str. 637).

dajućeg socijalizma i za radništvo i dio intelektualaca sve primamljivijeg komunizma. Kršćansko socijalno učenje se time točno razgraničilo od revolucionarnih i idealističkih ideja i ukazalo istodobno na razlike u svom zauzimanju i propovijedanju svojih želja.

U enciklici "Quadragesimo anno" iz 1932.²⁶ Papa Pio XI. učvršćuje i aktualizira poziciju Crkve u tada razvijenim industrijskim zemljama Evrope i SAD. Godine 1961. Ivan XXIII. ukazuje na veliku perspektivu razvitka socijalnog crkvenog koncepta, a Pavle VI. 1967. godine svojom enciklikom "Populorum progressio"²⁷ upozorava na međuovisnosti ljudskog društva, a Ivan Pavle II. svojom enciklikom 1981. godine "Laborem exercens" ističe poziciju klasnog društva i ukazuje na prednost rada nad kapitalom²⁸. I na kraju može još jednom spomenuti pismo američkih biskupa iz 1984. kao izričiti angažman Crkve u najnovijem vremenu, a u vezi s privrednim sistemom USA i pozicijom crkve "vis-a-vis" tom sistemu.

AKTUALNOST KRŠĆANSKOG SOCIJALIZMA

Odmah na samom početku mogli bismo ustvrditi da su velik dio socijalnih ideja i želja kršćanskog učenja difundirala mnoge ljudske, zajednice različitih političkih stremjenja, tako da su one i postale danas temeljne zasade parlamentarnog političkog života demokratski organiziranih zemalja. To dokazuje postojanje danas modernih političkih partija: liberalnih i kršćansko-demokratskih u industrijskim zemljama, pa čak i u EEZ-u pod nazivom EUCD ("Europäische Union Christlichen Demokraten") kao udruženju kršćansko-demokratskih partija 12 evropskih država. Posebno tom udruženju pripadaju još i "Evropska unija mladih kršćanskih demokrata", "Unija kršćansko-demokratskih žena" i "Evropska unija kršćansko-demokratskih radnika". Ciljevi EUCD utvrđeni su 1976. Manifestom kršćanskih demokrata Evrope:

26) U toj enciklici ("40 godina") "korporativna država" stvaralač koncepte je jezuit Henrich Pesch. Za njega Schumpeter kaže: "Taj veliki čovjek (1854-1926) nije bio naročito vješt u analitičkoj ekonomiji i zbog toga neću spominjati njegovu raspravu "Lehrbuch der Nationalökonomie" (1905-1923), jermda je u pogledu učenosti imao malo ravnih. Druga njegova djela još bolje izlažu njegovu doktrinu, npr. "Liberalismus, Socialismus und Christliche Gesellschaftsordnung (1896-1899)"... Razumijevanje Peschove doktrine otežano je pogrešnim tumačenjima i marksista i liberala i sklonošću — zajedničkim i prijateljima i protivnicima — da je odviše usko povezuju sa skolastičkim gledištem. Postoji, razumije se, ista pozadina društvene i moralne filozofije, ali malo ima srodnosti između načina na koji su probleme vidjeli npr. Molina i Pesch (vidi Schumpeter ibid., str. 637).

27) Vidi N. Walter, ibid., str. 101.

28) Ibid.

— razvoj čovjeka i cijelog čovječanstva u duhu partnerstva i pluralističkog društva,

— ostvarenje slijedećih vrijednosti izvorišta ljudskog dostojanstva: slobode, istih djelotvornih mogućnosti, socijalne pravde i aktivnog solidariteta.²⁹

Osim EUCD postoji još i CDUCE (Christian Democratic Union of Central Europe), sa sjedištem u New Yorku, koje se bavi pitanjima i problemima istočnoevropskog komunizma i demokratizacijom političkih sistema istočne Evrope. Kao kompletna nadgradnja 1961. godine na kongresu u Čileu osnovana je i "Svjetska organizacija kršćanskih demokrata" sa ciljem i zadatkom koordiniranja svih postojećih kršćansko-demokratskih zajednica³⁰.

Utjecaj kršćanskog socijalnog učenja na dnevni život čovječanstva teško je mjerljiv zbog njegovog nesustavnog prezentiranja. Uglavnom se može ustvrditi da su mu ideje i zalaganja u pogledu humaniziranja rada i ljudskih prava prihvaćena u širokom području djelovanja političkih partija, i to od potpuno "lijevih" do "desnih". Moglo bi se dapače reći da su ta zalaganja postala i opće važeće regule u organiziranju ljudskog djelovanja i to na svim kontinentima, a posebno u zemljama s razvijenim privredivanjem, a i u zemljama s dirigiranom privredom.

Ta se ocjena postavlja usprkos tome što kršćansko socijalno učenje negira kako liberalizam i princip konkurencije, tako i totalitarne i kolektivne zahtjeve socijalizma i komunizma. Ono što utječe na tako široki prihvata socijalnog učenja u široki dijapazon političkih partija, svakako je zalaganje za nezamjenjivi identitet čovjeka pojedinca i njegove socijalne obaveze, njegova sloboda odlučivanja, prvenstveno u organizaciji obitelji, a nedodirljivo smatra privatno vlasništvo, naravno, socijalni socijalno obavezni imetak kao svojevrsni faktor funkcioniranja ljudske, odnosno, društvene organizirane zajednice. Ti postulati su nedavno priznati i u Sovjetskom Savezu. Zajednica stvorena na spomenutim principima počiva na solidaritetu članova, ali po koji puta — na samom početku postojanja i na samoj prisili.³¹

Kršćansko socijalno učenje implicira kod većine svojih pripadnika tezu o zakazanju tržišta i tržišnoj inkompatibilnosti s crkvenim religijskim postulatima. Ali s tim u vezi pri preporukama privrednih i socijalno-političkih korektura, a koje Crkva smatra nužnim, često se zaboravlja činjenica da su te pre-

29) Stammen, Ibid., str.288.

30) Ibid., str.289.

31) Dokaza o tome vidimo u razvoju novih društvenih odnosa u istočnoj Evropi, a posebno to u SSSR-u.

poruke inkonzistente osnovnim kršćanskim zahtjevima slobode i časti. Socijalističko-kolektivističke implikacije pojedinih zahtjeva kršćansko socijalnog učenja sa svojim razarajućim djelovanjem na osobnu samobitnost i vlastitu odgovornost ostaju često nepriznatim i potisnutim.

Danas se općenito misli i vjeruje da bi kršćansko socijalno učenje moglo mnogo jače ugrađivati u današnje privredne sisteme kao što to indirektnim načinom čini u Evropi, posebno u zemljama razvijenog privređivanja. Međutim, istini za volju, ono to čini na neprimjetan, ali uporan način. Dokaza tome ima u gotovo svim zemljama, pa i u onima koje su sa predznakom socijalističke države.³² To se odnosi i na naš privredni sistem kojeg vanjska znanstvena javnost karakterizira svojevrsno miješanim, tj. sistemom u kom su zastupljene oznake dirigitiranog centralističkog sistema. Osim toga, naš je "socijalizam" još od vremena odvajanja od ideološkog patronata Sovjetskog Saveza krenuo putem humaniziranja čovjeka, jačanja njegovih općeljudskih prava, priznavanja privatnog vlasništva i drugo. Danas se naš sistem rješava i posljednjih natruha tog kvazi socijalističkog načina razmišljanja, njegove ideologije, a time i društvene organizacije. Velik doprinos tome, kao uostalom u cijeloj Evropi proizlazi iz poraza komunističkih režima u njegovom centru, u Sovjetskom Savezu.³³

O utjecaju kršćanskog socijalističkog učenja u nas nema još nikakvih analiza i znanstvenih radova. Zbog toga ćemo se ovdje morati poslužiti primjerom SR Njemačke u kojoj je taj utjecaj proučavan i gdje kao najveća politička partija djeluje CDU — Christ-Demokratische Union, ujedinjena s CSU — Christ Sozialistische Union iz Bavarske. Momentalno je ta partija i na vlasti i pripala joj je povijesna prilika ponovnog ujedinjenja Njemačke.³⁴

Ustav SR Njemačke izričito naglašava socijalnu vezu vlasništva s općim privrednim napretkom označava temeljna prava poslodavaca i posloprimaca u pogledu financiranja tržišta rada. Privredna politika koncipira se u pogledu usmjerenja i transfera te preraspodjele narodnog dohotka u korist proizvodnih subjekata. Zakonskim propisima i tarifnim ugovorima određene su minimalne cijene rada, uvedeno je suodlučivanje u donošenju privrednih odluka koje se direktno odnose na bitna pitanja interesa poslopri-

maca. Po svemu sudeći, novi Ustav Jugoslavije imat će slične, ako ne i iste odredbe.³⁵ Koliki je to utjecaj kršćansko socijalnog učenja pitanje je na koje se eksplicitno ne može odgovoriti. Indicije su međutim da je taj utjecaj uslijedio kroz politička zbivanja, privredne neuspjehe, odnosno, krah komunističkog načina privređivanja i mnoštva još drugih popratnih pojava koje su se dešavale, a i danas se dešavaju u svijetu.³⁶ Sva ta kretanja poprimio je i naš način razmišljanja, prihvatile ga demokratske snage i danas ga provode uz velike napore i otpore. Domaće Crkve su tu pomogle ali ni u kom slučaju nisu bile predvodničke snage. Ali treba reći da je njihov današnji utjecaj na promjenu starog stanja iz dana u dan sve veći.³⁷

Ni u Njemačkoj Crkva nije bila predvodnička snaga u formiranju kršćansko socijalnog učenja. Poslije II. svjetskog rata to je bila politička koalicija (CDU/CSU+FDP) kršćanskih demokrata sa liberalima. Ta je koalicija prihvatila model "socijalne tržišne privrede" stvorene pod utjecajem mnogih kršćanskih ideja. Dokaz tome su i radovi jednog od prvih ideologa "socijalno-tržišne privrede" Mueller-Armacka. U njegovim radovima se osjeća taj utjecaj kršćanskih ideja na oblikovanje privrednog sistema SR Njemačke poslije II. svjetskog rata. Te su ideje imale velikog takmaka u neomarksizmu, liberalizmu, a i crkveni se krugovi nisu slagali s nazivom "kršćanski socijalizam" jer se socijalizam pojedinačavao s materijalizmom i ateizmom. Međutim, kontroverzno je pitanje da li je utjecaj ideja kršćansko socijalnog učenja išao tim putem da je tržišna privreda implementirala u sebe sveobuhvatno i pravilno po svom načinu i socijalna shvaćanja i djelovanja. Mali je broj pristalica kršćanskog socijalnog učenja koji naglašavaju taj imanentni kvalitet tržišnog sistema. U svakom bi se slučaju moglo reći da je po njima konkretni utjecaj samo izvjesno korigiranje sistema. Mueller-Armack stoji na stanovištu da su za funkcioniranje tržišta neophodno potrebne tržišne konfrontacije konkurentnih organizacija koje direktno ili indirektno unapređuju privređivanje djelujući na mehanizam cijena. Tržišne su konfrontacije po njemu konkretne socijal-političke mjere koje su nadgrađene na kršćanskom socijalnom učenju. Drugim riječima, tržišne su intervencije sa svim svojim naknadnim alokacijskim efektima pridodane kršćanskom socijalnom učenju.³⁸

32) Slučaj za to je Poljska i Mađarska.

33) Naš je primjer karakterističan koliko se truda, volje pa i mnogih odricanja mora uložiti da se osigura "miran" prijelaz iz dirigiranog u demokratski sistem društvenih odnosa.

34) Taj "vjekovni san" njemačkog naroda ostvaren je 1990. godine, ali ne na sveopću radost naroda.

35) To se može nazrijeti iz javne diskusije oko shvaćanja novog Ustava.

36) Vlastita ocjena.

37) Ibid.

38) Ibid.

Posebno i potpuno jasno se manifestira negiranje "laissez-faire" s kršćansko socijalne pozicije i u "Ahlerer Programu" njemačke kršćansko demokratske stranke (CDU).³⁹ Međutim, treba reći da je ta ekstremna zastupana linija prevladana i po svemu sudeći bit će i napuštena. Isto tako treba upozoriti na Mueller-Armackovo stajalište i njegov opis stajališta kršćanskog socijalnog učenja koje je postalo pregnantno za ekonomski sistem SR Njemačke. U svom napisu "Prijedlozi za ostvarenje socijalnog tržišnog sistema"⁴⁰ iz svibnja 1948. godine, on kaže: "Sadržan li je dakle u produktivnosti tržišnog sustava snažni socijalni moment bit će nužno sa svom odlučnošću provesti cijeli niz mjera koje će osigurati socijalnu sigurnost, a koja će se ostvarivati u cjelini okvira tržišnog privredivanja." Kako bi se ograničio barem približno krug socijalnog tržišnog gospodarenja, on navodi područja socijalnog djelovanja:

— stvarati takvo ustrojstvo poduzeća koje će posloprimca tretirati kao čovjeka, a tretirati ga kao svog suradnika. Zakonom osigurati posloprimcu socijalna prava koja neće ograničavati poslodavcu poslovnu inicijativu i odgovornost za uspjeh poslovanja,

— tržišno izjednačavati dohotke s ciljem ograničenja nezdravog poriva za stjecanje različitih prihoda i imanja i to različitim oporezivanjem kao i dječjim obiteljskim dodacima i različitim pomaganjima socijalno ugroženih,⁴¹

— jačati politiku naseljavanja i izgradnju socijalnih ustanova,

— socijalnom i strukturalnom politikom forsirati manje i srednje privredne organizacije pružajući im svu svoju pomoć u njihovom razvitku,

— sistemskim mjerama razvijati različite organizacije "samopomoći" kao naprimjer: kasa uzajamne pomoći, zajednice za izgradnju stanova i slično;

— ostvariti socijalno osiguranje;

— izgrađivati gradove;

— tarifnim pravilnicima osigurati minimalni osobni dohodak i slično.⁴²

Formalno bolja i jasnija je pozicija po tim pitanjima Starbatty-a.⁴³ On kao kolektivno dobro definira socijalni mir ili mogućnost mirnog i stvaralačkog

zajedničkog života, što može ostvariti samo država. Tu je spoznaju Starbatty pokupio od katedar-socijalista koji su je u svojim radovima unijeli u tržišnu teoriju socijalne politike. I, koliko se to slaže s principom subsidijariteta⁴⁴ pitanje je koliko to ne protivrječi konstitutivnom elementu kršćansko socijalnog učenja. Iako je time otpor tržišnom gospodarenju formalno postavljen socijalno političkim motivirajućim intervencionizmom, neriješen je ostao raspon odnosa u kršćansko socijalnom učenju. Postavlja se pitanje: slažu li se državne prinudne mjere u postavljanju socijalnih ciljeva s konceptom ljudskog dostojanstva. Ali i sa stajališta tržišnog gospodarenja ostaju sumnje: da li će se motivacija umanjiti u takvom sustavu socijale? Danas već imamo odgovor u praksi, koja je dokazala pravilnost tog i tako postavljenog pitanja.⁴⁵

Do današnjeg dana se kršćansko socijalno učenje nije riješilo navedenih proturječnosti. Na jednoj strani, neke pristalice kršćansko socijalnog učenja interpretiraju ta proturječja kao da su ona ujedinjena u skladu sa slobodnim djelovanjem sistema. Međutim, ta je pozicija više iznimka već pravilo, a glavni su joj zastupnici kardinal Hoeffner i pater Basilius Streithofen.⁴⁶ Njihovo upozorenje da su skolastičari⁴⁷ usprkos njihovim referencijalnim radovima o "justum praecium"⁴⁸ izvanredno kritični u pogledu propisivanja minimalne i maksimalne cijene i da se predstavničke grupe kršćanskog socijalnog učenja izjašnjavaju za stručnu raspodjelu dohotka, ipak se oni, predstavničke grupe kršćansko socijalnog učenja, moraju shvatiti kao manjinska grupa unutar većine pristalica kršćansko socijalnog učenja.

Međutim, treba poći ipak od toga da su u stvari naglašavanje slobode, privatnog vlasništva i supsidijariteta elementarni sadržaj i konstitutivni elementi kršćanskog socijalnog učenja. Njihovo konkretiziranje bilo je predloženim mjerama, s kršćanskog stajališta u većini ipak poziv za intervenciju i to u prirodnom toku, a ne prijedlozi za sigurnost. Taj ka-

44) Princip subsidijariteta — princip pomoći, potpore, pripomoći, dok subsidijaran znači pomoćni, koji dolazi u drugom redu u obzir, drugostepeni, drugoređan, sporedan.

45) Pobjeda Reaganove politike u USA je jedan od dokaza.

46) Vidi N. Walter, *ibid.*, str. 103.

47) Skolasika (grč. sholastikos, lat. scholasticus = učitelj). U srednjem vijeku skolastika je filozofija u službi teologije. Filozofi su mogli istraživati problemne teologije reagira racionalnim argumentima, ali rezultati nisu smjeli protivrjeđiti sadržaju objave. To je dovelo do niza komplikacija. Na takvom tlu nastale su teze o dvije istine: teološkoj i filozofskoj. Crkva se borila protiv takve orijentacije, jer je teologiji davala primat i smatrala je nadumnom disciplinom... (Vidi Vl. Filipović, *ibid.*, str. 303).

48) Justum praecium = pravedna cijena

39) Stammen, *ibid.* str. 289.

40) R. Blum: *Soziale Marktwirtschaft*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1969.

41) *Handbuch Marktwirtschaft*, Herausgegeben von Roland Vaubel und Hans D. Barbier, Verlag Guenther Neske, Pfullingen 1986. — N. Walter, *Christliche Soziallehre*

42) *Ibid.*

43) *Ibid.*

rakter imaju i mlade kršćanske izrijeke kao naprimjer već spomenuto pastirsko pismo američkih biskupa svojim vjernicima. U tom se pismu mogu pročitati mnogi savjeti kolektivima, pravila i preporuke u smislu ostvarenja socijalnih ciljeva i drugo. Pri tome je zaboravljen princip subsidijariteta kao element kršćanskog učenja. Posebno podvlačimo pasus iz pisma "... U prvom redu postoji pravo na hranu, oblačenje, stanovanje i zdravlje i liječničku njegu. To je apsolutni minimum za očuvanje ljudskog života. I nakon toga — to sve nije cilj i van je gospodarskih principa. Država za sve to treba da jamči".⁴⁹

Ali takvi i slični, samo po sebi postavljeni principi mogu se naći i na drugim mjestima. Tako se naprimjer još Toma Akvinski u pogledu porodičnog dohotka te Papa Ivan XXIII. u svom pastirskom pismu u kojem kaže: "oni imaju pravo na plaću koja radniku i njegovoj obitelji omogućuje dostojni ljudski život". Takva je izrijevka u protivnosti sa zahtjevom kršćanskog socijalnog učenja ali je ipak u vezi s tadanjom socijalnom i gospodarstvenom stvarnošću.⁵⁰

Krajem XX. stoljeća postalo je već posve jasno da je kod ljudi nadvladala želja za sticanjem, za zaradom, jednostavno za što bržim ostvarenjem mogućnosti "bogatog" života. Ta želja je obuzela i veliku većinu ljudi koji su svemu tome pretpostavili miran i skladan porodični život. Visoka primanja — postala su visoki motiv i želja u tom nastojanju. Želja za emancipacijom žena signal su tim stremljenjima. Uzme li se za ozbiljno to nastojanje vidi se da su danas mnoga radna mjesta zauzele upravo žene. Crkva si predbacila da se toliko spominjano "pravo na rad" zloupotrijebilo. Tu se rodio značajni prigovor konkretnim nastojanjima kršćanskog socijalnog učenja u neusuglašenosti istovremeno postavljenih ciljeva. Potvrdu toga daje Papa Pavle II. u svojoj, ovdje spomenutoj enciklici: "Potrebe sirotinje imaju prednost pred potrebama bogatih, prava radnika pred maksimiranjem dobiti, očuvanje čovjekove okoline pred neodrživom ekspanzijom industrije, proizvodnja roba za podmirenje ljudskih ispred zadovoljenja militarističkih potreba."

Obnu li se ti ciljevi s kolektivnom prinudom u određene mjere, u većini slučajeva neće to dovesti do željenih ciljeva jer su pozitivni rezultati samo u pripravnosti; u protivnom prijete mnogostruke reakcije povezane sa stvarnim gubicima. Bolje je provesti sistem u kojem su nastojanja bogatih usmjerena u cilju da od toga imaju koristi i siromašni. A to može

dovesti i do toga da se principijelno može računati i na mogući učinak onih koje se pomaže. Drukčije rečeno: formulirana nastojanja ili želje ne uzimaju u obzir ni to da bi ostvarenje tih nastojanja ili želja razorili i prirodno postojeće spona. Iz toga zato i slijedi i evidentno se postavlja da su tako konkretizirana nastojanja kršćanskog socijalnog učenja evidentno inkompatibilna s drugim učenjima pristicalica prirodnog prava koji, kako se to tvrdi, predstavljaju konstitucionalne elemente crkvenih pozicija.⁵¹

Da se osim osobnog indentiteta naglašava i korporativistički duh može se vidjeti o stavu američkih biskupa prema radničkim sindikatima. Tako se s tim u vezi može pročitati: "Rad nije nikakva roba koja se prodaje na otvorenom tržištu kao što ni plaća rada ne smije biti određena samo po uvjetima tržišnih zakona, za čega se u mnogo slučajeva kao svojim argumentom bore poslodavci." Umjesto toga a u namjeri da bi se stvorio određeni ljudski a uz to i funkcionirajući tržišno konkurentni odnos, pripovijedaju američki biskupi, u želji stvaranja sigurne garancije, kontinuirane zarade radnicima: "...kao institucionalno sredstvo za osiguranje te garancije, Crkva će se u potpunosti i u cjelini zalagati i podupirati pravo radnika u stvaranju njihovih udruženja — radničkih sindikata".⁵² S tim u vezi oni dalje kažu: "Ne bi se smjelo onemogućavati borbu radničkih sindikata za prava radnika jer bi to značilo onemogućavanje prava održanja ljudskog dostojanstva."⁵³ I dalje: "Mi ćemo se boriti svom svojom snagom protiv pokušaja razbijanja radničkih sindikata, ali pri tome isto tako i onemogućavati borbu radnika za nerealne zahtjeve."⁵⁴ Nešto kasnije su američki biskupi lapidarno i utvrdili — sindikati ne bi smjeli iskoristiti svoju kolektivnu moć da provedu svoje zahtjeve koji bi išli drugima na štetu. Sindikati se ne bi smjeli boriti za veće plaće kad bi to izazivalo nezaposlenost ili zaustavilo zapošljavanje drugih radnika.⁵⁵ Tim svojim stavovima američki biskupi ukazuju na svoje inkonzistentne stavove, a dubljom analizom dolazi se do konstatacije da su oni korak unazad od već ustaljenih crkvenih pogleda i njihovog osmišljenja, jer po svemu sudeći, i nakon poraza klasnog društva u SAD, oni ga ponovo otkrivaju.

Dok su Koplring i Ketteler u 19. stoljeću svojom vlastitom inicijativom ukazali na nezadovoljavajuće otkriće društvenog stanja, američki su biskupi svojim

51) Vlastiti rad

52) Vidi o tome Amerikanische Bischofkonferenz..., ibid.

53) Ibid.

54) Ibid.

55) Ibid.

49) Vidi o tome N. Walter, ibid., str. 106.

50) Ibid. str. 106.

pastirskim pismom učvrstili predrasude mnogih nekršćanskih a i mnoštva kršćanskih ekonomista da je kršćansko socijalno učenje degeneriralo u svojim opredjeljenjima i da se mora reetablitirati u smislu interventne i napredne države.⁵⁶

Ali, ne potvrđuju samo povijesni primjeri da je katoličko socijalno učenje monopol američkih biskupa i Pape Ivana Pavla II. U njihovom manifestu "Toward the Future" je jedna katolička komisija laika proanalizirala stavove katoličkog socijalnog učenja i sustav i misaone vodilje američke privrede. Duži citat koji ima nešto drukčiju interpretaciju katoličkog socijalnog učenja karakterizira razlike koje to učenje označava kroz stoljeća: "Mi vjerujemo da su tržišta u biti uspješne socijalne ustanove koje su otkrile ljudski duh. U takvom sustavu budućnost je jasna, prostor za

napredne inicijative omogućen, a nepredvidivi izazovi savladani duhom i jednokratnim bogatstvom. Ljudsko društvo preživjelo je do danas mnogo planskih društava. Na temelju svih tih iskustava treba ukazati i na veliki pritisak iluzija racionalnog planiranja po ekspertima, državi ili samoorganiziranim različitim planerima. Mi preporučamo suprotno, posve angažirano, prednost naprednog gledanja pojedinca, mnoštva različitih udruženja i skupine sela i gradova. Smisljeno osmisliti budućnost izazovan je zadatak koji pretpostavlja sposobnost i energiju. Primjeni li se princip supsidijariteta, najprimjerenije je predviđanje specifičnih problema i njihovo rasvjetljavanje."⁵⁷

56) Vlasiti sud

57) Lay Commission: Toward the Future, Catholic Social Thought on the US Economy, New York 1994.

LITERATURA

1. *Blum, Reinhard*: Sociale Marktwirtschaft, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen 1969.
2. *Blum, Reinhard*: Organisations-prinzipien der Volkswirtschaft, Neu Mikroökonomische Grundlagen für die Marktwirtschaft, Campus Verlag, Frankfurt / Main - New York 1983.
3. *Cole, G.D.H.*: Uvod u ekonomsku historiju, Poljoprivredni nakladni zavod, Zagreb 1955.
4. Ekonomski leksikon, Savremena administracija, Beograd 1975.
5. Enciklopedija leksikografskog zavoda, Zagreb 1964., knjiga 7
6. Ekonomski vjesnik, EF Osijek, God III/1, Osijek 1990., T. Karpati: Temelji idejno-teorijskih kontroverzi o tržištu — I dio: liberalizam i marksizam.
7. Filozofski rječnik (U redakciji Vl. Filipovića) Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb 1984.
8. Handbuch Marktwirtschaft, Herausgegeben von Roland Vaubel und Hans D. Barbier, Verlag Günther Neske, Pfullingen 1986. — N. Walter, Christliche Soziallehre
9. *Höffner, Josef Kardinal*: Bischof Kettelers Erbe verpflichtet, Eröffnungsreferat bei der Deutsche Bischofskonferenz 1977, Fulda
10. *Lay Commission*: Toward the Future, Catholic Social Thought on the US Economy, New York 1984.
11. *Legradić, Rudolf*: Historija ekonomske teorije, Biblioteka EF Osijek, Osijek 1975.
12. *Muller - Armack, Alfred*: Genealogie der Sozialen Marktwirtschaft, Bern 1974, Vorschläge für Verwirklichung der Sozialen Marktwirtschaft.
13. Die Neue Ordnung, Bonn 1955., Amerikanische Bischofskonferenz. Erster Entwurf eines Hirtenbriefes: Die Katolische Soziallehre und die amerikanische Wirtschaft.
14. *Schumpeter, J.A.*: Povijest ekonomske analize I i II knjiga, prijevod dr. Z. Baletić i dr. M. Hanžeković, Informator, Zagreb 1975.
15. *Stammen, Theo*: Partien in Europa, Verlag C:H: Beck, München 1978.
16. Tolnai Vilaglexikona VIII, Jos-Kob, Budapest 1927.
17. *Weber, Max*: Privreda i društvo I i II, Prosvjeta, Beograd 1976.

Tibor Karpati, Ph. D.,

Summary

BASIC IDEOLOGICAL AND THEORETICAL MARKET CONTROVERSIES

This paper shows the role of the church in forming economic systems and analyses Christian—social learning from an economic point of view. The author points out that Christian socialism is not a consistent theory and cannot be regarded either as an alternative to Smith's liberalism or Marx's theory of socialism, but in fact confirms some negative aspects of these theories. The negatives include moral responsibilities toward God, man, and community.

Understood from this point of view, Christian socialism involves establishing man's life according church rules. But special rules, which would ensure functioning of institutions are missing. Therefore, the economic role of the church is questionable.

In this work the author discusses the origin of Christian socialism from its beginning (Old and New Testament), through its various interpretations and influences on learning and society through Saint Augustine, Ketteler, Koplring, Wichern, the Pope's encyclicals, American bishops and others. The author claims that the results of their influence can be seen, both directly and indirectly, in all developed countries and since quite recently in the countries of true socialism as well.